

Živko BJELANOVIĆ (Split)

DVA SRODNA TIPRA TVORBE U ANTROPONOMASTICI

Srodnost između antroponima kao što su *Bòžela* (model *ò/ela*) i *Màrelja* (model *ò/elja*) ne ogleda se samo u srodnosti njihova sufiksalnog dijela forme. Srodnost je i u vrsti osnove od koje su izvedeni i u njihovoj prozodemskoj fizionomiji, a to znači i u značenju kao rezultatu svih ovih tvorbenih signala. Zbog toga se izvedenice primarno ostvarene jednim od ova dva modela ostvaruju u antroponomastičkoj komunikaciji i u hibridnim oblicima, s akcentom jednog i sufiksom drugog modela tvorbe. Kako se i sufiksom *-ela* i sufiksom *-elja* oblikuju sve antroponomastičke vrste, slika je zamršena. U njoj je jasna samo raspodjela: ženska osobna imena tvore se gotovo isključivo modelom *ò/ela*, osobni nadimci pretežno modelom *ò/elja*, muška osobna imena podjednako modelom *ò/ela* kao i modelom *ò/elja*, a zavisno od oblikovanja prezimena i obiteljskih nadimaka, u osnovnom dijelu izvedenica ovih vrsta nalazimo i forme *ò/ela* (*Ívelić/A*) i forme *ò/elja* (*Säveljić/i*). S ovim spoznajama možemo lakše suditi o razlikama *Tòmela/Tòmelja* i *Tòmela/Tùmela*, odnosno *Tòmelja/Tùmelja*. Jednom je riječ o različitim imenima (jer pripadaju različitim tipovima tvorbe), a drugi put o istim fenomenima s fonološkom varijacijom *o > u*. Analiza osim toga treba pokazati kako je ocjena o vrijednosti ovih tvorbi u našoj literaturi sasvim pogrešna.

I. PRISTUP TEMI

1. Dosadašnje spoznaje

Tvorbe sufiksom *-ela* i sufiksom *-elja* nisu nepoznate. Spominju se u svim značajnijim pregledima tvorbe riječi.¹ Bez obzira na razlike u shvaćanju da li u izve-

¹ Tomislav Maretić, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, izd. Matica hrvatska, Zagreb 1963, str. 320; Stjepan Babić, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, izd.

denica npr. *prēlja* ili *švēlja* sufiks ima vrijednost *-elja*,² vrijednost *-lja*³ ili čak vrijednost *-elj*⁴ i da li se o imenicama koje spominju neki jezikoslovci kao primjerima ovih tvorbi uopće može govoriti kao o izvedenicama,⁵ svuda je ista ocjena: radi se o tvorbeno slabo prozirnim formama i o sasvim neproaktivnim derivacijama. Ocjena je potpuno točna imamo li u vidu samo opći leksik kao građu na kojoj je ona oblikovana.

Drugačija je stvar kad se uzmu u obzir primjeri iz antroponimikona. Jedna je ocjena samo slutnja,⁶ druga je nešto jasnija slutnja,⁷ a treća sasvim jasna naznaka da se radi i o prepoznatljivoj granici među morfemima ovih modela tvorbe i o velikom broju primjera izvedenih i jednim i drugim tvorbenim činom.⁸

Jasna naznaka postaje ovdje na većem broju primjera jasna tvrdnja da o trosložnim antroponimima na *-ela* i na *-elja* možemo govoriti kao o produktivnim tvorbama i da im produktivnost nije samo empirijske nego i sustavne prirode. To znači da nije samo riječ o velikom broju već ostvarenih tvorenica nego i o činjenici da po ovim modelima i u suvremenom jeziku nastaju novi leksemi.⁹ Sustavna je produktivnost u vezi s istinom da su hipokoristične osnove (kakve su u ovih trosložnih izvedenica) najvalentnije baze za sufiksalne tvorbe i da su sufiksi *-ela* i *-elja* s nesloženom strukturom izraza i s velikim značenjskim potencijalom sposobni da se združuju s osnovama svih fonotaktičkih osobina i svih značenjskih kategorija.

2. Građa

Okosnicu građe čine osobna imena jer je derivacija po ova dva modela najjasnija i najbrojnija u ovoj vrsti antroponomastičkog leksika. U korpusu su primjeri

JAZU–Globus, Zagreb 1986, str. 314; Mihailo Stevanović, *Savremeni srpskohrvatski jezik*, I, izd. Naučna knjiga, Beograd 1970, str. 493.

² Babić, *ibid.*

³ Radoslav Bošković, *Ođabrani članci i rasprave*, izd. CANU, Titograd 1978, str. 166.

⁴ Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, izd. JAZU, Zagreb 1971–1974 (s. v. -el), dalje označen siglom RSP.

⁵ Tako npr. Maretić (*ibid.*) spominje imenice *cipela*, *imela* i *pčela* kao primjere izvedenica sufiksom *-ela*, a Babić (o. c., str. 522) među imeničkim sufiksima uopće ne navodi sufiks *-ela*.

⁶ Stevanović, *ibid.*

⁷ I. M. Željeznjak, *Očerk serbohorvatskoga antroponimičeskoga slovoobrazovanja*, izd. Naukova dumka, Kijev 1969, str. 71.

⁸ Živko Bjelanović, *Antroponimija Bukovice*, izd. Književni krug, Split 1988, str. 155 i 168.

⁹ Upravo dok sam pisao ove retke, dode mi pod ruku primjer *Šupela* (nadimak za Antu Boškovića, Slobodna Dalmacija od 6. prosinca 1991, str. 29).

iz četiriju rječnika: *Rječnika antroponima Bukovice*,¹⁰ *Ličnih imena kod Srba*,¹¹ *Prosvjetina imenoslova*¹² i *Rječnika osobnih imena*.¹³

Brojčani pregled izgleda ovako:

model	muška imena				ženska imena			
ò/ela	33				25			
	B/21	G/5	I/6	Š/17	B/7	G/3	I/15	Š/13
ò/elja	31				2			
	B/12	G/16	I/17	Š/18	I/1	Š/1		

Koliko bi još moglo biti ovih izvedenica, još ovoliko ili čak nekoliko puta više? Izvjesno je samo da građa ni osobnih imena nije ni izdaleka sustavno prikupljena kad u našem najbogatijem rječniku,¹⁴ u kojem su primjeri iz našeg cjelokupnog jezičnog prostora, ima u ovim modelima tvorbe tek nekoliko primjera više nego što sam ih sâm prikupio samo u jednom dijelu sjeverne Dalmacije¹⁵ i da leksikografi pretežnije prepisuju "dežurne" oblike iz već objavljenih rječnika nego što ih sami pronalaze u živoj komunikaciji.

Tako ni u jednom od spomenutih antroponimikona nema izvedenica *Gägelja* i *Trìvelja*¹⁶ iako se zasigurno javljaju u živoj uporabi kad ih spominje tekst književnika zavidne jezične kompetencije i kad im forme ne izazivaju nikakvih sumnji u pogledu pravilnosti njihova oblikovanja modelom *ò/elja*. Slično bismo mogli kazati za *Mìrelja* te za *Däbelja*, *Dümelja*, *Gròmelja*, *Grübelja*, *Křcelja*, *Mìgelja* (: *Mígo* < *Miodrąg*), *Mirkelja*, *Mìtelja* itd.¹⁷

¹⁰ Autora Živka Bjelanovića, poseban otisak Onomatoloških priloga, X, izd. SANU, Beograd 1989, dalje označen siglom B.

¹¹ Autorice Milice Grković, izd. Vuk Karadžić, Beograd 1977, dalje označen siglom G.

¹² Autora Milana Bosanca, izd. Prosvjeta, Zagreb 1984, dalje označen siglom I.

¹³ Autora Mate Šimundića, izd. Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb 1988, dalje označen siglom Š.

¹⁴ Š. ¹⁵ B.

¹⁶ Oba su primjera iz prozu Branka Ćopića: »pade mi na um stara priča o hajduku Jošanu i njegovom nerazdvojnem, lukavom Gagelji« (*Prolom*, izd. Prosveta, Beograd 1952, str. 288); »Imamo i mi svog bolničara, Trivelja, gdje si, pokaži se« (*Gluvi barut*, Sabrana djela, knj. 6, Sarajevo 1976, str. 101).

¹⁷ Za primjer imam samo kontekst »Sve ide po loju, rekao bi njegov otac Mirelja, nekad livac u čikaškim rudnicima« i stranicu 142. (Vjerojatno se odnosi na neku bibliografsku jedinicu u *Izvorima* moje knjige *Antroponimija Bukovice*, o. c., str. 231–233). Svi su ostali primjeri iz *Rečnika srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika*, izd. Institut za srpskohrvatski jezik, knj. 1–14, Beograd 1959–1989, dalje označen siglom RSA.

U građi je i velik broj prezimena¹⁸ i mnogo manji broj obiteljskih nadimaka.¹⁹ Prezimena su ili forme *Rādelā/Rādelja* ili forme *Rādelić/Rādeljić*. Takve su forme i obiteljski nadimci samo što su im zbog specifičnosti njihove morfološke strukture navedeni množinski oblici, tj. *Čavele, Tūmelići* (sg. *Čavela, Tūmelić*). U prvoj su skupini prezimena i obiteljski nadimci oblika kakav imaju i imena ovih dvaju modela, a u drugoj primjeri ovih antroponomastičkih vrsta kojima se izvedenice sufiksom *-ela* i *-elja* nalaze u osnovi izvedenica na *-ić/i*.²⁰

Jasno je da se tvorba ovih sufiksanih struktura nije ostvarila na razini prezimena i obiteljskih nadimaka nego da su već gotove izvedenice osobnih imena ili osobnih nadimaka preuzele ulogu identifikacije drugom vrstom antroponomastičkog znaka i to ili bez promjene forme (dakle konverzijom): *Mārela* (ime) > *Mārela* (prezime) ili sufiksacijom: *Mārela* (ime) > *Mārelić* (prezime) ili desufiksacijom: *Mārela* (ime) > *Mārelić* (prezime) > *Mārela* (prezime).²¹

Zato se ove izvedenice ne nalaze u građi kao primjeri za nastanak tvorbi po jednom od ova dva modela nego samo kao dokumentacija o ovjerenosti već ostvarenih tvorbi u vrstama u kojima se tvorbe ostvaruju.²² Mnoštvo primjera u pregledu izgleda ovako:

tip	prezimena	obiteljski nadimci
Đukela (đ/ela)	20	3
Đukelić (đ/ela/ić)	50	11
Īvelja (ĭ/elja)	29	—
Īveljić (ĭ/elja/ić)	18	2

U građi su i osobni nadimci na *-ela* (tip *Bigela*) i na *-elja* (tip *Břgelja*). To što ih nema mnogo posljedica je dviju činjenica: prve, da nemamo sustavnije skupljene

¹⁸ Svi primjeri iz *Leksika prezimena SR Hrvatske*, izd. Institut za jezik, Zagreb 1978, dalje Leksik.

¹⁹ Ovdje su primjeri samo iz dijela sjevernodalmatinskog prostora, dakle iz B.

²⁰ U građi ima i pregršt prezimena i obiteljskih nadimaka s drugačijim sufiksom.

²¹ Za potvrdu oblikovanja prezimena desufiksacijom navest ću samo nekoliko primjera iz samo jednog izvora (Stanko Bačić, *Visovački franjevci u Skradinskoj biskupiji*, izd. Knjižnica zbornika "Kačić", Split 1991) za samo benkovačko-skradinski kraj. Danas se tamo nekadašnja prezimena *Breuljević* (29), *Ćorašević* (35), *Kartalović* (167), *Nimčević* (91), *Omrčenić* (194), *Pletikosić* (167), *Pozderović* (45) itd. javljaju (samo) u obliku *Breulj, Ćoraš, Kartalo, Nimac, Omrčen, Pletikosa i Pozder*. (U zagradi su stranice izvora.)

²² Za razliku od prezimena u kojih je gotovo presahla potreba za novim oblicima (v. Babić, o. c., str. 173) u obiteljskih je nadimaka zbog njihova trenutačnog nastanka i nestanka (v. Živko Bjelanović, *Obiteljski nadimci u sjevernoj Dalmaciji*, Onomastica jugoslavica, vol. 8, Zagreb 1979, str. 77, bilj. 13) konverzija *osobni nadimak* > *obiteljski nadimak* i danas živ proces.

građe ni ove vrste antroponima, pa su u korpusu samo primjeri iz mog rječnika²³ i, druge, da se nadimci oblikuju na vrlo raznolik način,²⁴ pa u tom mnoštvu ni sufiksne tvorbe ovog tipa ne izgleda da su znatne. Primjeri prezimena nadimačkog podrijetla kao *Bäcelja*, *Čögelja*, *Gřbelja*, *Mřdelja*, *Skäkelja*, *Šebelja*, *Šköpelja*, *Šmřkelja*, *Trübelja*, *Vřdelja*, odnosno *Bäkela*, *Čübela*, *Köbela*, *Křmela*, *Kükela*, *Trübela* i obiteljskih nadimaka koliko tipa *Bäbele/Bäbelići* toliko i tipa *Pücele/Pücelini* dokazuju da ih ne smijemo zanemariti jer se radi o živim tvorbama i o značajnom izvoru za oblikovanje leksika prezimena i obiteljskih nadimaka i to ili konverzijom ili sufiksacijom.

Od mnogih teškoća u odabiru građe za ovaj članak spomenut ću dvije najznačajnije. Kako su oba modela za oblikovanje antroponima o kojima je riječ isključivo novoštokavskog tipa, dakle i s karakterističnim prozodemima kao bitnim oznakama njihove forme, to su izbor primjera iz rječnika s neobilježnim akcentima (a takvi su osim mog rječnika svi ostali) pratile brojne nedoumice. Rječit je primjer prezimena *Kinkela*. Strukturu bismo mu mogli objasniti kao "izvedenica sufiksom *-ela* od *Kínko* (< *Hínko*)". Njegova nadodsječna forma za koju sam siguran da je *Kinkēla* (barem u Šibeniku) budila je, međutim, sumnju radi li se o nesustavnom duljenju zanaglasnog sloga ili o aloglotskoj izvedenici, kako joj je također moguće protumačiti formu.²⁵ Ove su naravi i nedoumice u vezi s osobnim imenima ženskog roda kao što su *Adela*, *Andela*, *Anela*, *Brunela*, *Edela*, *Jagela*, *Mandela*, *Marela*, *Mikela*, *Mirela*, *Mišela*, *Ninela*, *Pavela*, *Rakela*, *Romela*, *Senela* itd. Modelu *ō/ela* pripadaju sva ova imena samo uz uvjet da su nastala izvođenjem sufiksom *-ela* od dvosložnih hipokoristika tipa *Áda*, *Ána*, *Ánda*, *Jága*, *Mára*, *Míka*, *Míra*, *Séna* i da im je prozodem tipa *Ádela* (dakle *Ándela*, *Anela*, *Jägela*, *Màrela*, *Míkela*, *Mirela*, *Sènela*). Da su leksikografi bili voljni da odrednice i prozodemski oblikuju, onda bi u njihovim antroponimikonima pored npr. odrednice *Mikēla* s aloglotskim²⁶ bila i odrednica *Mikela* s idioglotskim tvorbenim vrijednostima.²⁷

Druge je vrste teškoća u vezi s osobnim imenima tipa *Väselija* i prezimenima tipa *Žütelija*. Budući da se ovi antroponimi redukcijom zanaglasnog *i* javljaju i u obliku *Väselja* (zapravo *Väsel'ja*) i *Žütelja* (zapravo *Žütel'ja*).²⁸ Izbor je pratila

²³ Dakle iz B.

²⁴ Usp. Mira Menac. *O učeničkim nadimcima* i Milica Lađević. *Prilog proučavanju naših nadimaka*. Četrta jugoslovenska onomastična konferenca, izd. SAZU, Ljubljana 1981.

²⁵ Usp. Radovan Vidović. *O postanku i značenju splitskih nadimaka*, u: Čakavske studije, izd. Čakavski sabor, Split 1978, str. 21.

²⁶ S objašnjenjem kakvo je npr. u Š.

²⁷ S objašnjenjem »izv. od Míka«.

²⁸ U B pored izvedenice *Väselja* postoji i *Väsel'ja* kao fonološka varijacija imena *Väselija* te

nedoumica da li je segment *-elja* u izvorima s neprecizno oblikovanom odrednicom u još pokojeg antroponima samo dočetak *-elja* od *-elija*.

II. SEGMENTNI DIO FORME

1. Sufiksi

Jasna granica među dijelovima tvorenicama i jednog i drugog modela u neposrednoj vezi s jasnoćom njihovih sufikslnih segmenata, a to znači u vezi s nesloženošću tih segmenata i s vrlo velikom pravilnošću izvođenja nedeformiranih osnova u trosložne strukture postojanog akcenta. Jasnoća je, doduše, različitog stupnja. Veća je u izvođenju od muških i ženskih osobnih imena: *Bôžo* (> *Bòžela*), *Drágo* (> *Drãgelja*), *Đúka* (> *Đúkela*), dakle od onih u kojih je samo antroponomastičko značenje, nego u izvođenju od neantroponimskih osnova, dakle od onih u kojih je značenje drugačijih vrijednosti. Budući da u takvih izvedenica prozirnost zavisi i od značenjske prozirnosti osnove, jasnoćom dijelova forme razlikuju se osobni nadimci tipa *Mücelja* te prezimena tipa *Šmřkelja* od osobnih nadimaka tipa *Bügelja* te prezimena tipa *Vüdelja*.

Bez obzira na to shvatimo li im podrijetlo idioglotskim (slavenskim i općeslavenskim)²⁹ ili aloglotskim (latinskim i romanskim)³⁰ o *-ela* i o *-elja* govorimo kao o sufiksima velike čestote u tvorbi antroponima na vrlo širokom prostoru našeg dijasistema.

1.1. Izvedenice sufiksom *-ela*

a) osobna imena muškog roda:³¹ *Božela*,³² *Brankela*,³³ *Budela*,³⁴ *Čanela*,³⁵

Vütel'ja, *Žütel'ja* kao fonološke varijacije prezimena *Vülelija* i *Žüteliija*, usp. Leksik s. v. *Žutelija* i *Žutelja*.

²⁹ »Čto kasaetsja serbohrvatskogo sufiksa *-ela*, to on voshodit. po-vidimomu, k obščeslavjanskomu **-ela*.« *Železnjak*, *ibid*.

³⁰ »Očito je da se u *-elj*«, a po primjerima koje navodi RSP (knj. I, str. 490, s. v. *-elj*) još i u *-ela*, »radi o lat. sufiksu *-ellus* > tal. *-ello*«.

³¹ Uz svako osobno ime bit će naveden rječnik u kojem se nalazi. Za sve vrste antroponima već je kazano odakle su, vidi bilj. 18, 19 i 23.

³² B.

³³ Š s. v. Branimir, Branislav, Branko.

³⁴ G, I.

³⁵ B.

Čevela,³⁶ Dujela,³⁷ Đurela,³⁸ Ivela,³⁹ Jakela,⁴⁰ Jankela,⁴¹ Jovela,⁴² Jukela,⁴³ Jurela,⁴⁴ Maksela,⁴⁵ Marela,⁴⁶ Markela,⁴⁷ Mićela,⁴⁸ Midela,⁴⁹ Mikela,⁵⁰ Mirkela,⁵¹ Mrđela,⁵² Pepela,⁵³ Savela,⁵⁴ Simela,⁵⁵ Stankela,⁵⁶ Stevela,⁵⁷ Šimela,⁵⁸ Špirela,⁵⁹ Todela,⁶⁰ Tomela,⁶¹ Vasela,⁶² Vukela,⁶³ i Živela,⁶⁴

b) osobna imena ženskog roda: Anđela,⁶⁵ Anela,⁶⁶ Antela,⁶⁷ Brunela,⁶⁸ Drinela,⁶⁹ Dukela,⁷⁰ Đurđela,⁷¹ Jagela,⁷² Jokela,⁷³ Mandela,⁷⁴ Marela,⁷⁵ Mašela,⁷⁶ Mićela,⁷⁷ Mikela,⁷⁸ Mirela,⁷⁹ Mišela,⁸⁰ Nakela,⁸¹ Ninela,⁸² Pavela,⁸³ Rakela,⁸⁴ Rašela,⁸⁵ Sanela,⁸⁶ Savela,⁸⁷ Tošela,⁸⁸ i Vukela,⁸⁹

c) prezimena – forme imena ili nadimka: Bakela, Bendela, Cevela, Cukela, Čevela, Čubela, Dujela, Dukela, Jurela, Kobela, Krmela, Kukela, Maćela, Marela, Mrkela, Pavela, Radela, Rakela, Trubela, Žuvela, – s osnovom imena ili nadimka

³⁶ B.

³⁷ B, Š s. v. Dušan.

³⁸ B.

³⁹ B, Š s. v. Ivan.

⁴⁰ Š s. v. Jakov.

⁴¹ B, G, I, Š s. v. Janko.

⁴² B, Š s. v. Jovan.

⁴³ Š s. v. Juraj.

⁴⁴ Š s. v. Juraj.

⁴⁵ Š s. v. Maksim.

⁴⁶ B.

⁴⁷ B, G, I, Š s. v. Marko.

⁴⁸ B.

⁴⁹ Š s. v. Milan, Mile, Milen, Milija, Milijan, Miloja, Miomir.

⁵⁰ Š s. v. Mihajlo.

⁵¹ Š s. v. Mirko.

⁵² I.

⁵³ B.

⁵⁴ B.

⁵⁵ B, Š s. v. Simeun, Simon.

⁵⁶ B.

⁵⁷ B.

⁵⁸ B.

⁵⁹ B.

⁶⁰ B, G, I, Š s. v. Todor.

⁶¹ B.

⁶² B.

⁶³ G, I, Š s. v. Vuk.

⁶⁴ B, Š s. v. Živko.

⁶⁵ I, Š s. v. Anđela.

⁶⁶ I, Š s. v. Anela.

⁶⁷ Š s. v. Antonija.

⁶⁸ I, Š s. v. Bruncla.

⁶⁹ I.

⁷⁰ B, Š s. v. Durda, Đurdana, Đurdena.

⁷¹ I.

⁷² I.

⁷³ B.

⁷⁴ Š s. v. Mandalina, I, Š s. v. Marela.

⁷⁶ B.

⁷⁷ Š s. v. Mićela.

⁷⁸ I, Š s. v. Mikela.

⁷⁹ G, I, Š s. v. Mirela.

⁸⁰ I, Š s. v. Mišela.

⁸¹ B.

⁸² I.

⁸³ I, Š s. v. Pavlija.

⁸⁴ G, I, Š s. v. Rakela.

⁸⁵ I, Š s. v. Radimira, Radisava.

⁸⁶ I.

⁸⁷ B.

⁸⁸ B.

⁸⁹ G, I.

na *-ela*: *Andrelić, Antelić, Batelić, Bekelić, Brajelić, Brčelić, Bušelić, Čubelić, Ćubelić, Dabelić, Dagelić, Deselić, Đukelić, Grubelić, Gubelić, Ivelić, Jakelić, Jankelelić, Jovelić, Kekelić, Krčelić, Krmelić, Kukelić, Marelić, Markelić, Matelić, Medelić, Mikelić, Pajelić, Pavelić, Pepelić, Pušelić, Radelić, Rakelić, Sandelić, Savelić, Stanelić, Stankelić, Stevelić, Šebelić, Tomelić, Trtelić, Urelić, Vicelić, Vladelić, Vranjelić, Vucelić, Vučelić, Vukelić, Vulelić* itd.,

d) obiteljski nadimci — forme imena ili nadimka: *Bàbele, Čàvele* i *Dàgele*,⁹⁰ — s osnovom imena ili nadimka na *-ela*: *Bàbelići, Bâšelići, Brgelići, Čàgelići, Ćànelići, Īvelići, Prdelići, Pùcelini, Šàvelići* i *Tumelići*,

e) muški osobni nadimci: *Bigela* i *Žigela*.

1.2. Izvedenice sufiksom *-elja*

a) osobna imena muškog roda: *Antelja*,⁹¹ *Bokelja*,⁹² *Bratelja*,⁹³ *Dragelja*,⁹⁴ *Duhelja*,⁹⁵ *Hrebelja*,⁹⁶ *Ivelja*,⁹⁷ *Jakelja*,⁹⁸ *Jankelja*,⁹⁹ *Jokelja*,¹⁰⁰ *Jovelja*,¹⁰¹ *Jurelja*,¹⁰² *Lukelja*,¹⁰³ *Marelja*,¹⁰⁴ *Markelja*,¹⁰⁵ *Matelja*,¹⁰⁶ *Mikelja*,¹⁰⁷ *Mišelja*,¹⁰⁸ *Mušelja*,¹⁰⁹ *Novelja*,¹¹⁰ *Purelja*,¹¹¹ *Radelja*,¹¹² *Rahelja*,¹¹³ *Sakelja*,¹¹⁴ *Savelja*,¹¹⁵ *Stankelja*,¹¹⁶ *Stevelja*,¹¹⁷ *Todelja*,¹¹⁸ *Tokelja*,¹¹⁹ *Vaselja*,¹²⁰ i *Vukelja*,¹²¹

⁹⁰ Usp. nadimak *Brčkele* za obitelj *Pöpović* u Biskupiji, Knin. (»Poseban pik je imao na Maru Brčkelu«. Jovan Radulović. *Ilinštak*. izd. Dob, Beograd 1978, str. 44).

⁹¹ Š s. v. Antun.

⁹² B.

⁹³ G. I.

⁹⁴ Š s. v. Dragovit.

⁹⁵ G. I.

⁹⁶ I (gdje je oblik protumačen kao »varijanta imena Hrebeljan«, a ne kao izvedenica od Hreba).

⁹⁷ I. Š s. v. Ivan.

⁹⁸ Š s. v. Jakov.

⁹⁹ B. G. I.

¹⁰⁰ G. I. Š s. v. Josim, Josip.

¹⁰¹ B. G. I. Š s. v. Jovan.

¹⁰² Š s. v. Juraj.

¹⁰³ Š s. v. Luka.

¹⁰⁴ B. Š s. v. Marijan.

¹⁰⁵ G. I. Š s. v. Marko.

¹⁰⁶ G. I. Š s. v. Matej, Matija.

¹⁰⁷ Š s. v. Miloš.

¹⁰⁸ G. I. Š s. v. Miodrag.

¹⁰⁹ G. I.

¹¹⁰ G. I. Š s. v. Novak.

¹¹¹ G. I.

¹¹² G. I. Š s. v. Rada/Rado, Radimir, Radmile, Radisav.

¹¹³ G. I.

¹¹⁴ B.

¹¹⁵ B, G. I.

¹¹⁶ B. Š s. v. Stanimir, Stanisav.

¹¹⁷ B. G. I. Š s. v. Stevan.

¹¹⁸ B.

¹¹⁹ B.

¹²⁰ B.

¹²¹ G. I. Š s. v. Vuk.

b) osobna imena ženskog roda: *Rašelja*¹²² i *Zorkelja*,¹²³

c) prezimena – forme imena ili nadimka: *Bacelja*, *Bendelja*, *Cecelja*, *Čogelja*, *Grbelja*, *Ivelja*, *Jakelja*, *Makelja*, *Marčelja*, *Marelja*, *Matelja*, *Mihelja*, *Mrdelja*, *Pecelja*, *Radelja*, *Seselja*, *Skakelja*, *Šebelja*, *Škopelja*, *Šmrkelja*, *Špirelja*, *Trubelja*, *Vicelja*, *Vrdelja*, *Vrselja*, *Vucelja*, *Vudelja*, *Vukelja*, – s osnovom imena ili nadimka na *-elja*: *Grgeljac*, *Gubeljic*, *Iveljic*, *Mareljic*, *Mateljan*,¹²⁴ *Miheljac*, *Miheljač*, *Radeljac*, *Radeljak*, *Radeljic*, *Saveljic*, *Šupeljak*, *Tomeljak*, *Tomeljic*, *Trubeljak*, *Tvrdeljic*, *Vinceljak*, *Vrdeljic*, *Vukeljic* itd.,

d) obiteljski nadimci (s osnovom imena ili nadimka na *-elja*): *Jöveljinci* i *Mareljci*,¹²⁵

e) muški osobni nadimci: *Břgelja*, *Bügelja*, *Čogelja*, *Küzelja* i *Mücelja*,

f) ženski osobni nadimci: *Cikelja*.

2. Osnove

Dvije su vrste osnova u izvedenica ova dva tipa tvorbe, jedna je u izvedenih osobnih imena kao što su *Büdelja* (: *Büdo* < *Büdimir*), *İvelja* (: *İvo* < *İvan*), *Mirkela* (: *Mirko* < *Miro* < *Mirolav*), *Mändela* (: *Mända* < *Magdalēna*), odnosno *Bökelja* (: *Boko* < *Böžidar*), *Jäkelja* (: *Jako* < *Jäkōv*) itd., a druga je u većeg broja osobnih nadimaka i povelikog broja prezimena kao što su *Čubela*, *Mücelja*, *Šebelja* itd. Kako se u osnovi jednih nalaze antroponimi, a u osnovi drugih izvedenica leksemi neantroponimskih vrijednosti, osnove bismo mogli nazvati antroponimskim i neantroponimskim. U ovoj ću analizi prikazati samo osnove prvoga tipa. Najvažniji razlog za to je već spominjana činjenica da u građi nemam značajnijeg broja osobnih nadimaka (dakle leksema s pretežno neantroponimskim osnovama), pa bi oblikovanje modela njihove strukture (i vrijednosti njihove osnove) bila više slutnja nego valjana generalizacija. A slutnja je da se u osnovi ovih izvedenica i modela *ö/elja* i modela *ö/elja* nalazi antroponim, a to znači da je veza između npr. nadimka *Mücelja* i

¹²² Ako je u G i I valjano obrazloženje kao »varijanta imena Rašela«, onda ne spada ovamo.

¹²³ Š s. v. Zorana.

¹²⁴ Ovdje se forme *Grgeljac*, *Mateljan*, *Miheljac*, *Miheljač*, *Radeljac*, *Radeljak*, *Šupeljak*, *Tomeljak*, *Trubeljak* i *Vinceljak* navode kao prezimena zajedno s prezimenima na *-ic* samo zato što se radi o izvedenicama drugog stupnja. Po tome što nisu tipične prezimenske izvedenosti možda bi bilo bolje da sam ih spomenuo u grupi prezimena forme nadimka (s imenom ili nadimkom na *-elja* u osnovi) jer npr. uz *Matelja* postoji *Mateljan* kao osobno ime (vidi Š s. v. Matij/Matija).

¹²⁵ Usp. nadimak *Mřikeljici* za obitelj *Dřirić* u Plavnu.

glagola *mūcati* nadimak *Mūco*,¹²⁶ kao što je *Búdo* veza između *Būdimīr* i *Būdela*, dakle *Mūco* > *Mūcelja*¹²⁷ jednako kao i *Búdo* > *Būdela*. Tako bi način opisa bio pojednostavljen. Bez obzira na to radi li se o osobnim imenima ili o osobnim nadimcima struktura izvedenica sufiksom *-ela* i *-elja* (dakako i drugim sufiksima) mogla bi biti objašnjena modelom *dvosložna (antroponimska) osnova + sufiks*.

U osnovi osobnih imena nalaze se antroponimi hipokorističnog značenja i dvo-složnog izraza (s pretežno dugouzlaznim akcentom). Po izrazu se, međutim, hipokoristične osnove razlikuju. Jēdnē su vrijednosti osnove u izvedenica *Īvela/Īvelja* (: *Īvo*) i *Tōmela/Tōmelja* (: *Tōmo*), a drūgē u izvedenica *Jānkela/Jānelja* (: *Jānko* < *Jāne*) i *Stānkela/Stānelja* (: *Stānko*, *Stānko* < *Stāne*). Prve su nastale regresivnom tvorbom, jednostavnim kraćenjem prvotnih antroponomastičkih leksema (*Īvo* od *Īvan*, *Tōmo* od *Tōmislav*), a druge sufiksacijom "okrnjka" i to (samo) sufiksacijom tipa *okrnjak + ko* (*Jān/ko*, *Stān/ko*).¹²⁸ Prve su (hipokoristične) neizvedene, a druge (hipokoristične) izvedene osnove.

2.1. Neizvedene osnove

2.1.1. Model *o/ela*

a) osobna imena muškog roda: *Božela*, *Budela*, *Čanela*,¹²⁹ *Čevela*,¹³⁰ *Dujela*, *Durela*, *Ivela*, *Jakela*, *Jovela*, *Jukela*, *Jurela*, *Maksela*, *Marela*,¹³¹ *Mičela*, *Midela*, *Mrdela*,¹³² *Pepela*,¹³³ *Savela*, *Simela*, *Stevela*, *Šimela*, *Špirela*, *Todela*, *Tomela*, *Vasela*, *Vukela* i *Živela*,¹³⁴

¹²⁶ Vidi nadimak *Mūco* u B.

¹²⁷ Vidi nadimke *Bādīlj*, *Dāpār*, *Kūbura*, *Mājōr*, *Šūšak*, *Žbōžo* i izvedenice od njih *Bādīljina*, *Dapārīna*, *Kūburica*, *Majōrić*, *Šūlega* i *Žbožerina* u B.

¹²⁸ Usp. moju monografiju *Antroponimija Bukovice*, o. c., str. 176–178.

¹²⁹ U B *Čāne* fv. od *Stāne*.

¹³⁰ U B *Čēvo* fv. od *Stēvo*.

¹³¹ U B *Māre* < *Mārko*.

¹³² U I objašnjeno kao »v. Mrdan«, a trebalo bi kao »izv. od Mrda«.

¹³³ U B izv. od *Pēpe* < *Pētar*.

¹³⁴ Takvih su vrijednosti i osnove u: a) prezimena – forme imena: *Bendela*, *Dujela*, *Dukela*, *Jurela*, *Mačela*, *Marela*, *Mrkela*, *Pavela*, *Radela*, *Žuvela*, – s osnovom imena na *-ela*: *Andrelić*, *Antelić*, *Batelić*, *Brajelić*, *Dabelić*, *Dagelić*, *Deselić*, *Dukelić*, *Grubelić*, *Ivelić*, *Jakelić*, *Jovelić*, *Marelić*, *Matelić*, *Medelić*, *Mikelić*, *Pajelić*, *Pavelić*, *Pepelić*, *Radelić*, *Rakelić*, *Sandelić*, *Savelić*, *Stanelić*, *Stevelić*, *Tomelić*, *Urelić*, *Vicelić*, *Vladelić*, *Vranjelić*, *Vucelić*, *Vučelić*, *Vukelić*, *Vulelić* i b) obiteljskih nadimaka: *Bābele*, *Dāgele*, odnosno *Bābelići*, *Čānelići*, *Īvelići*, *Šāvelići* i *Tūmelići*.

b) osobna imena ženskog roda: *Andela, Anela, Antela, Brunela, Drinela, Đukela, Đurđela*.¹³⁵ *Jagela, Jokela, Mandela, Marela, Mašela, Mićela, Mikela, Mirela, Mišela, Nakela, Ninela, Pavela, Rakela, Rašela, Sanela, Savela, Tošela i Vukela.*

2.1.2. Model *o/elja*

a) osobna imena muškog roda: *Antelja, Bokelja, Bratelja, Dragelja, Duhelja, Hrebelja, Ivelja, Jakelja, Jokelja, Jovelja, Jurelja, Lukelja*.¹³⁶ *Marelja, Matelja, Mihelja, Mišelja, Mušelja, Novelja, Purelja, Radelja, Rahelja, Sakelja, Savelja, Stevelja, Todelja, Tokelja, Vaselja i Vukelja*.¹³⁷

b) osobna imena ženskog roda: *Rašelja.*

2.2. Izvedene osnove

2.2.1. Model *o/ela*

a) osobna imena muškog roda: *Brankela, Jankela, Markela*.¹³⁸ *Mirkela i Stankela*.¹³⁹

b) osobna imena ženskog roda: nema primjera.

2.2.2. Model *o/elja*

a) osobna imena muškog roda: *Jankelja, Markelja i Stankelja*.¹⁴⁰

b) osobna imena ženskog roda: *Zorkelja.*

Tri bitna elementa odsječnog dijela forme izvedenica ovih modela tvorbe (tj. sufixs, vrsta osnove i veličina izraza) u takvoj su čvrstoj međusobnoj vezi da možemo tvrditi, prvo, da se sufixsom *-ela* i *-elja* izvode antroponimi samo od dvosložnih

¹³⁵ Među ovim imenima jedino ime koje nema sve odlike dvosložnog hipokoristika.

¹³⁶ S akcentom (i podrijetlom) razlikuje se od ostalih dvosložnih hipokoristika.

¹³⁷ Takvih su vrijednosti i osnove u: a) prezimena – forme imena: *Bendelja, Ivelja, Jakelja, Makelja, Matelja, Mihelja, Mrkelja, Pecelja, Radelja, Špirelja, Vicelja, Vucelja, Vukelja*, – s osnovom imena na *-elja*: *Grgeljac, Iveljić, Mareljic, Mateljan, Miheljac, Miheljač, Radeljak, Radeljić, Saveljić, Tomeljak, Tomeljić, Vinceljak, Vukeljić* i b) obiteljskih nadimaka s osnovom imena na *-elja*: *Jöveljinci i Marélci.*

¹³⁸ Pored posudenice *Márko* ima i *Márko* kao idioglotska izvedenica sufixsom *-ko* od *Máre.*

¹³⁹ Takvih su vrijednosti i osnove u prezimena s imenom na *-ela* u osnovi: *Jankelić, Markelić i Stankelić.*

¹⁴⁰ Ovdje spada i prezime *Marčelja* (vjerojatnije izvedenica od *Marče/Marčo* nego od *Márko/Márko* jer bi to bio jedini primjer u građi da sufixs *-elja* deformira osnovu).

hipokoristika¹⁴¹ i, drugo, da po izrazu nema ovih izvedenica ni ispod ni iznad tro-slogovne vrijednosti. S ovim tvrdnjama lako je shvatiti zašto su ove tvorbe brojne jedino u onoj vrsti leksika u kojoj su brojne hipokoristične forme¹⁴² i zašto se u strukturi izvedenica s većim brojem slogova i s većim brojem uzastopnih derivacija (tip *Stipéljković*) sufiks i *-ela* i *-elja* nalaze jedino u drugom slogu.¹⁴³ Glavnina ovih izvedenica prvog je stupnja izvedenosti. Shvatimo li da je osnova antroponima tipa *Mirkela* i tipa *Stänkelja* više u znaku jednog od mnogobrojnih načina oblikovanja dvosložnih hipokoristika nego u znaku sufiksacije, onda bismo mogli kazati da se sve izvedenice ovih modela tvorbe nalaze u prvom tvorbenom prstenu.¹⁴⁴

III. SUPRASEGMENTNI DIO FORME

U prvom dijelu ovog dijela članka bit će u pregledu navedene izvedenice kojima su u našoj leksikografskoj literaturi uobličeni i nadodsječni dijelovi forme. Pregled je onoliko iscrpan koliko je mogao biti iscrpan ekscerpiranjem za ovu priliku triju naših najopsežnijih rječnika.¹⁴⁵ Namjera mi je bila da na što većem broju primjera¹⁴⁶ pokažem kako je slika prozodemskih vrijednosti izvedenica na *-ela* i *-elja* prema toj literaturi dosta nejasna jer su leksikografi s nepotpunom sviješću o tome što prozodemski pripada jednom a što drugom tvorbenom modelu, što je od prozodemskih šarolikosti prozodemski standard a što prozodemski supstandard itd., bilježili sve prozodemske manifestacije bez bližih naznaka o prirodi ovog ili onog

¹⁴¹ Zato je *stärkelja* izvedenica od *stárko* (*Stárko* u RSA) a ne od pridjeva *stār*. Interesantno je da se u svim rječnicima (od Vukova do Aničeva) i u svim gramatikama (od Maretićeve pa naovamo) ova izvedenica navodi kao *stärkelja*, dakle s akcentom koji ne pripada tvorbenom modelu *ò/elja*.

¹⁴² Tako npr. od 2560 osobnih imena muškog i ženskog roda koliko sam ih prikupio u Bukovici u svim vrstama izraza (vidi *Antroponimija Bukovice*, o. c., str. 51) dvosložnih hipokoristika ima više od 500.

¹⁴³ Imam samo jedan primjer tvorbe i to tvorbe modelom *ò/ela* od već izvedene osnove. Radi se o osnovi *Antèrela* u nadimka *Antèrelići* (za obitelj *Züber* u Gagama, općina Dvor na Uni) gdje je sufiksom *-ela* izvedena osnova *Antēra* (: *Ante*, usp. *Miškēra*, *Nidžēra* i *Sävēra* u mojoj monografiji *Antroponimija Bukovice*, o. c., str. 170). (Prezime *Komperelić* u RSA zasigurno nije ovog tipa). Imam isto tako samo jedan primjer tvorbe od nehipokoristične osnove, tj. *Ivanelić* (*Ivan*), vidi RSA gdje je umjesto *Ivanelić* naglasak *Ivanelić*.

¹⁴⁴ Prvom ću prilikom reći nešto o tvorbenom prstenu kao jednom od tvorbenih gnijezda i jednom od modela opisa sufikslnih izvedenica.

¹⁴⁵ Odnosi se na RSA, RSP i RJA (*Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, izd. JAZU, Zagreb 1882–1976).

¹⁴⁶ Među primjerima podosta je i onih iz građe na kojoj se temelji ova analiza.

nadodsječka. Kako su uz to akcentske vrijednosti označene samo akcentima jezičnog standarda i to na mjestima na kojima se oni javljaju u standardnoj uporabi, primjeri ostavljaju dojam da su im svi prozodemski signali standardnog tipa. A to za sigurno nije točno.¹⁴⁷

U drugom ću dijelu svim primjerima iz građe odrediti nadodsječke koji im pripadaju prema modelu tvorbe i prema prozodemskom tipu. Pokušat ću dokazati da se razdvajanjem standardnog i nestandardnog, neobilježenog i obilježenog, primarnog i sekundarnog u nadodsječnom dijelu izraza mogu ove izvedenice usustaviti na vrlo logičan i jednostavan način te da su tvorbe i modelom *ò/ela* i modelom *ö/elja* prozodemski ujednačene strukture.

1. Prozodemi u rječnicima

Prozodemsko se obilje očituje na jedan od ovih pet načina: dva kratka na prvom, dva uzlazna akcenta na drugom slogu te u nekoliko primjera uz akcent na prvom još i kvantiteta na drugom slogu. Evo pregleda:¹⁴⁸

a) *ò/èxa: Đùkela, Đùrela, Đùzela, Gàbela, Gàvela, Mànela, Màrčela, Màrkela, Mìrkela*, odnosno *Dèbelić, Dèmelić, Dòstelić, Đùkelić, Gřbelić, Grùbelić, Ìmelić, Ivelić, Jòvelić, Křčelić, Kùdelić, Kùvelić, Màndelić, Mànelić, Màrkelić, Màtelić, Žikelić* (na *-ela*); *Àntelja, Gòbelja, Gřbelja, Gròmelja, Ìvelja, Jòvelja, Kùvelja, Màrkelja, Mèdelja, Mirkelja, Nòvelja. Vùrdelja*, odnosno *Gùveljić, Jòveljić, Kùdeljić, Kùdeljić, Kùveljić, Màrkeljić, Mišeljić, Mùkeljić, Nòveljić* (na *-elja*),

b) *ö/èxa: Màmela, Mìkela, Žùvela*, odnosno *Dàbelić, Dùmelić, Ìveliće, Křjelić, Mikelić, Vùcelić, Vùgdelić, Žikelić* (na *-ela*); *Dàbelja, Dùmelja, Grùbelja, Ìvelja, Křcelja, Màrčelja, Mìgelja, Mìtelja, Mřkelja, Vùkelja, Vùrdelja*, odnosno *Grùbeljić, Ìveljić, Mřkeljić* (na *-elja*),

c) *o/èxa: Adèla, Andèla, Gavèla, Jurèla*, odnosno *Todèlić* (samo na *-ela*),

d) *o/èxa: Markèla* (na *-ela*) i

e) *ò/èxa: Đùkèla, Màrkèla* (na *-ela*); *Mìkèlja* (na *-elja*).

Kaotičnost se ne ogleda samo u tome što se u jednom rječniku javlja jedna a u

¹⁴⁷ Sve primjere navodim bez podjela na osobna imena muškog i ženskog roda, na osobna imena i osobne nadimke itd. jer za uvid u prozodemske šarolikosti i nije sasvim važno radi li se o ovoj ili onoj antroponomastičkoj vrsti. Navodim osim toga primjere bez podatka iz kojeg su od tri spomenuta rječnika. Tako sam izbjegao da već dosad velik broj bilježaka bude još veći.

¹⁴⁸ Za prikaz nadodsječaka služit ću se siglom *o/èxa*. U njoj *x* stoji na mjestu fonema kojim se razlikuju sufiksne jedinice *-ela* i *-elja*.

drugom druga nadodsječna forma za istu jedinicu, npr. *Đukela* (RSA) i *Đukēla* (RJA, RSP), *Īvelić* (RJA) i *Īvelić* (RSA), *Īvelja* (RSP) i *Īvelja* (RSA), *Mārkela* (RSA) i *Markēla* (RSP), *Mīrkēlja* (RJA) i *Mīrkēlja* (RSA), *Vūrdelja* (RJA) i *Vūrdelja* (RSA), pa ni samo u tome što se u istom rječniku za istu jedinicu navode dvije prozodemske vrijednosti, npr. *Gāvela* i *Gavēla* (RSA) i *Gōbelja* i *Gōbelja* (RJA), *Markēla* i *Mārkēla* (RJA), *Žikelić* i *Žikelić* (RSA) itd. nego ponajviše odsutnošću obavijesti što od prozodemskog preobilja pripada a što ne pripada sustavu, čemu služe vrijednosti nesustavnog tipa, postiže li se ekspresivnost augmentativno-pejorativnih izvedenica odsječnim ili nadodsječnim dijelovima izraza itd. Sve bismo prozodeme mogli svrstati u kategoriju nesustavnih i sustavnih.

Nesustavni su svi nadodsječci na drugom slogu. Tu je prije svega zanaglasna dužina. Osim u *Đukēla* zabilježio sam je na terenu još u *Jōkēla* i *Mīrkēla*,¹⁴⁹ znam da se dobro čuje u prezimena *Kīnkēla* i *Mīčēla*,¹⁵⁰ a rječnici je pored u *Đukēla* navode još u *Mārkēla*¹⁵¹ i *Mīrkēlja*.¹⁵² Zasigurno bi se pažljivijim osluškivanjem mogla čuti još u povelikog broja antroponomastičkih izvedenica ovih tipova tvorbe, posebno u prezimena i posebno onih na širem pojasu uzduž jadranske obale.¹⁵³ Bez obzira na to koliko ima antroponomastika s ovim prozodemom svima je zajedničko da se javljaju naporedo s onima kratkog zanaglasnog sloga ŕ to tako da razlikē nisu svjesni ni oni koji ih izgovaraju (a izgovaraju ih pretežno starije osobe) ni oni koji ih primaju u govornom kanalu. Radi se, dakle, o nefunkcionalnom nadodsječku. Zato bi izvedenice na *-ela* (i na *-elja*) s dugim zanaglasnim slogom trebalo smatrati prozodemskim varijacijama izvedenica sa slogom prozodemski neizrazite vrijednosti.

Ove su kategorije i prozodemi u *Adēla*, *Anđēla*, *Gavēla* i *Jurēla*.¹⁵⁴ U njih je nesustavnost dvojakog karaktera. U formi tipa *Adēla* (a to znači još u *Anēla*, *Brunēla*, *Marēla*, *Mikēla*, *Rakēla* itd., pa možda i u *Anđēla*) riječ je o prozodemskom importu zajedno s importom odsječnog dijela izraza, a u formi tipa *Jurēla* (i *Gavēla*) o supstandardnom prozodemu. U svih je akcent bliži vrijednosti tipa *Adēla*, *Jurēla* nego vrijednosti koju nam nude leksikografi.¹⁵⁵

¹⁴⁹ Vidi u B ženska osobna imena *Đukela* i *Jōkela* te prezime *Mīrkela*.

¹⁵⁰ U Šibeniku, usp. *Kīnkela* u RSA.

¹⁵¹ U RJA kao muško osobno ime.

¹⁵² U RJA kao prezime.

¹⁵³ Kad bi se točnije odredio areal ove pojave, bilo bi je lakše objasniti.

¹⁵⁴ Akcent u osobnog imena *Todēlić* (RJA) nastao je u procesu izvođenja već izvedene osnove sufiksom *-ić* i nije nesustavne prirode.

¹⁵⁵ Usp. *Kīnkēle* u RSP s. v. kimak.

Treća vrsta nesustavnog prozodema jest obilježeni akcent kakav je u *Markéla*.¹⁵⁶ On, očito, izvedenicu snabdijeva značenjem koje ona nema u signalima segmentnog dijela forme, ali dodatni semem ne mora biti samo augmentativno-pejorativnog tipa kako je objašnjen u ovog primjera.¹⁵⁷

Sustavni su kratki akcenti na prvom slogu, ali samo uz uvjet da stoje u odnosu s odgovarajućim modelom tvorbe. Imamo tako dva reda vrijednosti i u svakom redu dvije veličine, u akcenatskom redu akcent silazne i akcent uzlazne intonacije a u sufiksalskom sufiks *-ela* i sufiks *-elja*. Kako je među veličinama i u jednog i u drugog reda nejasna granica jer je između dvaju kratkih akcenata ona ozbiljno načeta¹⁵⁸ i jer dosad nije ni bilo svijesti da ona uopće postoji između *-ela* i *-elja*,¹⁵⁹ to je nesustavno uobličavanje nadodsjećnih dijelova forme u izvedenica ova dva tipa tvorbe bilo vrlo izrazito. Najbolji su dokaz primjeri iz triju rječnika. Nesustavne su sve izvedenice na *-ela* u grupi *ò/exa* i sve izvedenice na *-elja* u grupi *ò/exa*. To znači da su leksikografi od sedamdeset i dvije izvedenice prozodemski nesustavno uobličili čak trideset i dvije.¹⁶⁰ Kad ovome dodamo nesustavno uobličene primjere s nadodsjećcima na drugom slogu, onda ocjenu o kaotičnom određivanju suprasegmentnih dijelova forme izvedenica ovih dvaju modela ne treba dokazivati.

2. Kako bi trebalo

Već je i neposredno i posredno kazano kako bi trebalo da izgledaju nadodsjećni dijelovi forme izvedenica na *-ela* i na *-elja*. Ocjena je temeljena na primjerima koje sam oslušnuo na terenu i koje svakodnevno osluškujem u komunikaciji. Čak i oblici koje sam našao u rječnicima uza svu kaotičnost načina kako su prozodemski uobličeni ne proturječe tvrdnji da trosložne antroponomastičke izvedenice i jednog i drugog modela tvorbe imaju akcent na prvom slogu, da je on kratak i da izvedenice na *-ela* imaju akcent uzlazne a one na *-elja* silazne intonacije. Jasno je da potpune

¹⁵⁶ Ovakve je forme i *Maréla*. u mom rječniku kao muški nadimak jer označava osobu kojoj ni ime ni prezime nije u vezi s imenom *Mare* (*Márko*).

¹⁵⁷ Usp. RSP i RJA.

¹⁵⁸ »I dijalektološki je poznata stvar«, tvrdi Miroslav Kravar (*Uz recidiv sumnje u naš četveroakcenatski sistem*. Jezik, broj 2, Zagreb 1982, str. 42) »da sa suprotnošću dvaju kratkih akcenata i postakcentskim dužinama zaista nije sve u redu«.

¹⁵⁹ RJA (s. v. Nemanjić i Pavelić) objašnjava razliku između *Pavelić* i *Paveljić* procesom disimilacije palatalnog *lj* u susjedstvu palatalnog *ć*. tj. *lj-ć > l-ć*. a RSP (s. v. Paul) prezime *Pavelić* smatra »graničarskim pisanjem mjesto *Paveljić*«.

¹⁶⁰ U ovakvom su odnosu i Vukovi grijesi. U njegovu su rječniku (Srpski rječnik, izd. Nolit, Beograd 1972) među 748 osobnih imena muškog roda i dva imena na *-elja* (tj. *Növelja* i *Vükelja*), a samo je u ovog drugog nadodsjećak sustavne prirode.

simetrije u ovako naznačenoj raspodjeli ne može biti zbog prirode i jezika i antroponima kao jezičnih znakova vrlo složene i formalne i značenjske strukture. Ponekad će potreba da se antroponomastičkim znakom precizno identificira denotat zahtijevati i takav raspored jezičnih signala kojim će sustavno rješenje biti zamijenjeno nesustavnim čak i kad nisu po srijedi jeziku tako potrebni obilježeni oblici tipa *Markela*. Jednoj najuže shvaćenoj jezičnoj zajednici (takvu sam npr. našao na sjevernodalmatinskom području) potrebni su i *Sāvela* i *Sāvela* (*Sāvelica* i *Sāvelica*) da bi bilo jasno imenuje li se njime muška (*Sāva* > *Sāvela* > *Sāvelica*) ili ženska osoba (*Sāva* > *Sāvela* > *Sāvelica*).¹⁶¹ Slično bismo mogli reći i za muško osobno ime *Todēlić* srodnih tvorbenih osobina s imenima *Dukānčić*, *Ivānčić*, *Jovānčić*, *Maksimčić*, *Novāčić*, *Todōrčić*, *Živānčić* itd.¹⁶² Njemu je prozodem drugačiji od prozodema koji zahtijeva simetričan raspored signala modela *ò/ela* samo da se razlikuju od *Todēlić*, tj. forme koju po obrascu *Bōgdanić*, *Filipić*, *Milošić*, *Sāvelić*, *Stēvanić*, *Stēvelić* itd. prepoznamo kao prezime.¹⁶³ Ovakve su šarolikosti nastale iz komunikacijskih potreba i bilo bi vrlo štetno kad bismo ih normom potirali samo radi toga da i u jeziku dobijemo račun bez ostatka.

Prikazat ću najprije kako bi trebalo da prozodemski izgledaju osobna imena jer njihov prozodemski oblik određuje prozodemski oblik drugih antroponomastičkih vrsta kad se od njih izvode, prije svega prezimena i obiteljskih nadimaka, a kao što kazuju moji primjeri *Čēvela*, *Marēla*, *Pēpela*, *Žigela* itd. još i osobnih nadimaka. U drugom ću odjeljku kazati koju riječ i o tome kakva bi trebalo da bude fizionomija prezimena iz građe na kojoj je nastala ova analiza. Razumljivo je da će ovdje biti potreban znatniji oprez jer oblici ove vrste antroponima zbog zatrte veze između forme i značenja dobro vrše svoju antroponomastičku funkciju i kad nisu potpunoma u skladu s normom iz jezičnog standarda. Riječ o tome bit će zapravo preporuka za način njihove standardizacije.

2.1. Osobna imena

2.1.1. Model *ò/ela*

a) muška: *Bōžela*, *Brānkela*, *Būdela*, *Dūjela*, *Dūrela*, *Īvela*, *Jākela*, *Jānkela*, *Jōvela*, *Jūrela*, *Mārela*, *Mārkela*, *Mīćela*, *Mikela*, *Mirkela*, *Sāvela*, *Simela*, *Stānkela*,

¹⁶¹ Vidi B. a slično možda još *Sāvera* (muško) i *Sāvēra* (žensko).

¹⁶² Primjeri su samo iz Vukova rječnika (o. c.) a da ih ima još podosta, dokazuju pored *Ivānčić*, *Jovānčić* još i *Bogdānčić*, *Damjānčić*, *Dušančić*, *Jovūljčić*, *Kuzmānčić*, *Lazārčić*, *Ljubānčić*, *Milānčić*, *Stevānčić*, *Vasiljčić*, pa i *Bogdanić*, *Filipić*, *Milòšić*, *Stevanić*, *Urošić* samo iz B.

¹⁶³ U Leksiku nema ovog prezimena, ali ga spominje RSP (s. v. Teodor).

Stèvela, Šimela, Špirela, Tòdela, Tòmela, Živela itd.,¹⁶⁴

b) ženska: *Àndela, Àntela, Brùnela, Jòkela, Màndela, Màšela, Mikela, Nàkela, Pàvela, Sàvela, Tòšela, Vùkela* itd.

2.1.2. Model ò/elja

a) muška: *Àntelja, Drägelja, Ìvelja, Jàkelja, Jànkelta, Jòkelja, Jòvelja, Jùrelja, Märelja, Märkelja, Mätelja, Mikelja, Rädelta, Sàkelja, Sàvelja, Stànkelta, Stèvelja, Tòdelja, Tòkelja, Väselta, Vùkelja* itd.,

b) ženska: *Räselja, Zörkelja* itd.

2.2. Prezimena

2.2.1. Model ò/ela

a) forme imena ili nadimka: *Bëndela, Cùbela, Đujela, Đùkela, Jùrela, Mäcela, Märela, Mirkela, Rädela, Räkela, Trùbela, Žùvela* itd.,

b) s imenom ili nadimkom u osnovi: *Àndrelić, Àntelić, Bèkelić, Bràjelić, Bùšelić, Dàbelić, Dàgelić, Đùkelić, Grùbelić, Ìveliće, Jàkelić, Jànkelić, Jòveliće, Kùkelić, Märelić, Märkelić, Mätelić, Mèdelić, Mikelić, Pàjelić, Pàveliće, Rädelić, Räkelić, Sàveliće, Stànelić, Stànkelić, Stèveliće, Ščbelić, Tòmelić, Vicelić, Vrànjelić, Vùkelić* itd.

2.2.2. Model ò/elja

a) forme imena ili nadimka: *Bäcelja, Bëndelja, Čögelja, Gʹbelja, Ìvelja, Jàkelja, Märčelja, Märelja, Mätelja, Rädelta, Skäkelja, Šèbelja, Šköpelja, Šmʹkelja, Špʹrelja, Vicelja, Vùkelja* itd.

b) s imenom ili nadimkom u osnovi: *Gùbeljić, Ìveljić, Märeljić, Rädeltjić, Säveltjić, Tòmeltjić, Tvʹrdeltjić, Vʹrdeltjić, Vùkeltjić* itd.

Izvan ovako naznačene prozodemske fizionomije osobnih imena i prezimena (pa, dakako, i osobnih nadimaka) na *-ela* i na *-elja* ostao bi nevelik broj izvedenica s prozodemski relevantnim drugim slogom. A već je kazano da se radi ili o onima kojima se s promjenom prozodemske strukture mijenja značenje, dakle o prozodemskim varijantama (tip *Markéla*), ili o onima kojima dug zanačlasni slog mijenja

¹⁶⁴ Ovdje kratica itd. znači. prvo. »i sve ostale koje su iz grada navedene u odjeljku sufiksi« te, drugo. »i sve ostale ovog modela tvorbe«. Takvo značenje ima do kraja ovog pododjeljka.

samo nadodsječni dio forme, dakle o prozodemskim varijacijama (tip *Dūkēla*).¹⁶⁵

IV. PONEŠTO O ZNAČENJU I TVORBENOM TIPU

1. Značenje

Osobnim su imenima ovih modela tvorbe pripisivane vrijednosti s cijele značenjske skale. Prema uobičajenoj podjeli značenjskih sadržaja leksikografi ove izvedenice označavaju hipokoristicima,¹⁶⁶ deminutivima,¹⁶⁷ augmentativima¹⁶⁸ i pejorativima.¹⁶⁹ Nevelikom su broju oznakom eksp. odredili značenjsku vrijednost nešto bližu istini, ali se prema primjerima uz koje stoji oznaka daje zaključiti da se radi o ekspresivnosti samo negativnog predznaka.¹⁷⁰ Stoga je svaki od ovih kvalifikativa samo dio istine i svaki zapravo neistina. Vjerojatno su toga i leksikografi bili svjesni. Nije čudo što je najveći broj osobnih imena ovih tvorbenih osobina (njih više od 80 %) u rječnicima bez ikakve oznake o značenjskom sadržaju.

Najbliže ćemo biti istini kažemo li da osobna imena modela *ò/ela* i modela *ò/elja* imaju samo značenjski potencijal. S jedne strane to je hipokorističnost osnove i s druge pejorativnost sufiksa, posebno sufiksa *-elja* kojim se, kao što je već isticano, pretežno tvore nadimci i to nadimci primjerice *Gřbelja*, *Kūželja*, *Mūcelja*, *Šēbelja*, *Škōpelja*, *Šmřkelja* itd., dakle oni negativne značenjske usmjerenosti. Kad će se ostvariti jedan a kad drugi značenjski signal, dakako i tonovi između dvije jarke boje, zavisi od konteksta u kojem se javljaju ovi jezični znakovi. Zato je riječ o osobnim imenima kontekstualnog značenja.¹⁷¹

2. Tvorbeni tip

Prema značenju su osobna imena forme *Jānkela* i forme *Īvelja* u bližem odnosu nego osobna imena forme *Mīrkelja* i osobni nadimci forme *Kūželja*. Sudimo li o

¹⁶⁵ O antroponomastičkim varijantama i varijacijama vidi u mojoj monografiji *Antroponimija Bukovice*, o. c., str. 36.

¹⁶⁶ Npr. *Anela* (I), *Budcla* (RJA), *Jovelja* (RSA), *Jurela* (RSA), *Mirkelja* (RSA), *Sanela* (I), *Todela* (RSP), *Vukelja* (RSP).

¹⁶⁷ U Š najjasnije *Mirela* (jer je objašnjena kao izvedenica od *Mira*), a izvedenice *Anela* i *Bruncla* više kao već pozajmljene tuđice deminutivnog značenja.

¹⁶⁸ Npr. *Dukela* (RSA), *Markela* (RJA, RSP, ako augmentativnost nije posljedica posebne prozodemske forme izvedenica, tj. ili *Markēla* ili *Mārkēla*), *Todela* (RJA).

¹⁶⁹ Npr. *Antelja* (RSA).

¹⁷⁰ Npr. *Jovelja* (RSA, gdje se uz naznaku hip. navodi i »eksp. nadimak od Jovan«), *Markela* (RSA), *Markeja* (RSA), *Mitelja* (RSA).

¹⁷¹ Vidi *Antroponimija Bukovice*, o. c., str. 166 te primjere za *Jānkelja* (bilj. 597 na str. 104) i *Štānkelja* (bilj. 958 na str. 168).

suodnosu prema sufiksu, slika je sasvim drugačija: antroponomastici na *-elja* pripadaju istom redu vrijednosti bez obzira na razlike u ostalim signalima njihove jezične prirode. O osobinama izvedenica ovih tvorbenih modela možemo, međutim, suditi i prema vrsti osnove. Bliža su osobna imena forme *Jänkela* i forme *Mirkelja* nego osobna imena forme *Märelja* i forme *Märkelja*. Kad bismo kao kriterij za usporedbu uzeli i ostale jezične signale ovih imena i nadimaka, prije svega njihove prozodeme, onda bismo dobili upravo nepreglednu izukrižanost odnosa. Zbog toga se uobičajilo da se tvorbene osobine izvedenica opisuju konstruktom tzv. tvorbenog tipa.¹⁷² U njemu su samo tri elementa, tj. značenje, sufiks i osnova i to tako da je značenje nadređeno sufiksu, a sufiks osnovi. Jednom tvorbenom tipu pripadaju izvedenice istog značenja i istog sufiksa, a osnova može biti različita.

S obzirom na ovu formalnu shemu opisa tvorbenih odlika izvedenica osobna imena na *-ela* i na *-elja* pripadaju istom značenjskom polju, tj. izvedenicama kontekstualnog značenja, a prema razlikama u formi, i to samo u formi sufiksalnog segmenta, one su tipa *ò/ela* i tipa *ö/elja*.¹⁷³ U svakom tipu zbog razlika u osnovnom dijelu izraza pored središnje tvorbe, tj. one s neizvedenom hipokorističnom osnovom, postoji varijacija s imenima kao što su ili *Jänkela* ili *Stänkela*. To izgleda ovako:

a) Tip *ò/ela*

Središnja tvorba (neizvedena osnova): *Bòžela, Bùdela, Dùjela, Ìvela, Jòvela, Jùrela, Mićela, Simela, Stèvela, Šimela, Tòdela* itd. (muška); *Àndela, Đùkela, Jòkela, Mándela, Mårcla, Pàvela, Sàvela, Vùkela* itd. (ženska) osobna imena.

Varijacija (izvedena osnova): *Brànkela, Jànkela, Mårkela, Stànkela* (samo muška osobna imena).

b) Tip *ö/elja*

Središnja tvorba (neizvedena osnova): *Àntelja, Drågelja, Ìvelja, Jòkelja, Jòvelja, Jùrelja, Mårelja, Måtelja, Nòvelja, Rådelja, Tòkelja, Vùkelja* itd. (muška), *Råšelja* (ženska) osobna imena,

Varijacija (izvedena osnova): *Jånkelta, Mårkelta, Stånkelta* itd. (muška), *Zòrkelta* (ženska) osobna imena.

S obzirom na ovakav način opisa antroponomastičkih izvedenica na *-ela* i na *-elja* osobni nadimci ovih završetaka pripadaju pejorativnom značenjskom polju, pa se radi o posebnim tipovima tvorbe. Kako su prezimena i obiteljski nadimci tek

¹⁷² Usp. *Russkaja grammatika*, tom I, izd. Nauka, Moskva 1982, str. 135; E. A. Zemskaja, *So-vremennij russkij jazyk*, izd. Prosveščenie, Moskva 1973, str. 182.

¹⁷³ Ovdje se *tip* i *model* upotrebljavaju u istom značenju, usp. V. I. Koduhov, *Vvedenie v jazyk-koznanie*, izd. Prosveščenie, Moskva 1979, str. 257.

oblikom ovih osobina, jer su tvorbeno ostvareni u drugim dvjema antroponomastičkim vrstama, ovdje je riječ jedino o osobnim imenima. Umjesto popisa identičnosti, sličnosti i razlika ovih znakova samo po jednom tvorbenom elementu dobivamo opis vrijednosti u interakciji triju elemenata njihove jezične prirode. A u opisu otkrivamo ne samo odnos između forme i značenja, odnos između ovog ili onog dijela izraza izvedenica nego još stupanj i produktivnosti i pravilnosti njihova oblikovanja, značenjske i izrazne preinake, pa čak i razlike između obilježenih i neobilježenih formi. A to nije malo.

V. ZAKLJUČAK

Dosad se u literaturi sudilo o tvorbenom tipu *ò/ela* (*Bòžela*) i tipu *ò/elja* (*Màrelja*) samo na osnovi nekoliko izvedenica na *-ela* i na *-elja* iz općeg leksika i nekoliko primjera iz antroponimikona. Zbog toga je ocjena da se radi o neproduktivnom načinu sufiksalnog izvođenja sasvim pogrešna. Pogrešno su ocijenjene vrijednosti i svih ostalih elemenata njihove jezične prirode. Odnosi se prije svega na način vrednovanja njihovih značenjskih odlika jer je izvedenicama pripisivano ili samo hipokoristično, ili samo deminutivno, ili samo augmentativno, ili samo pejorativno značenje. Na kaotičan su im način, osim toga, uobličavani nadodsječni dijelovi forme. Zbog nedovoljno jasne svijesti da se radi o dva različita tipa tvorbe, o jednom u kojem su *-ela* i kratkouzlazni i o drugom u kojem su *-elja* i kratkosilazni akcent nositelji tvorbenih vrijednosti, nema jasnog razgraničenja između nesustavnih i sustavnih te između obilježenih i neobilježenih antroponomastika.

Odsječni dio ovih izvedenica u znaku je dviju globalnih odlika: prve, da su im izrazi odreda troslogovni i, druge, da im je vrlo jasna granica između osnove i sufiksa. U osnovnom dijelu izraza, tj. segmentu koji se nalazi ispred *-ela* ili *-elja*, bezizuzetno je dvosložni hipokoristik: *Bòžo* (> *Bòžela*), *Màre* (> *Màrelja*). To je glavni razlog što su ove tvorbe plodne samo u onom leksičkom sloju u kojem ima vrlo mnogo oblika nastalih kraćenjem tipa *Tòmislav* > *Tómo*. A osnova je ili neizvedena, dakle ona koja nastaje jednostavnim kraćenjem, tip *Drágo* < *Drāgomīr* (u *Drāgelja*), ili izvedena, dakle ona koja nastaje sufiksacijom kao jednim od mnogobrojnih načina oblikovanja dvosložnih hipokoristika, tip *Bránko* < *Bráne* < *Brānislav* (u *Brānkela*).

U nadodsječnom dijelu izraza sustavni su samo kratki akcenti na prvom slogu: u izvedenica na *-ela* uzlazne (kao u *Māndela*), u izvedenica na *-elja* silazne intonacije (kao u *Rādelja*). Svi su ostali prozodemi nesustavni. Oni su tipa *Jurēla* (iz supstandarda) tipa *Markēla* (značenjski obilježeni) ili tipa *Đūkēla* (neznačenjsko duljenje zanaglasnog sloga).

Značenje je ovih izvedenica vrlo slojevito. Zbog hipokorističnog značenja u osnovi te zbog značenja negativnog predznaka u sufiksa izvedenice imaju vrlo velik značenjski potencijal. Zato im se značenjski sadržaji ostvaruju u kontekstu. Zavisno od njegovih semantičkih obilježja ista forma može jednom imati jednu a drugi put drugu vrijednost. Raspon od hipokorističnog do pejorativnog uključuje i sve nijanse na značenjskoj skali. Kako izvedenice sufiksom *-ela* i sufiksom *-elja* pripadaju istom semantičkom polju i kako imaju istu vrstu osnove, razlika među njima samo je u vrsti sufiksa. Prema toj diskriminanti određen im je tvorbeni tip: tip *ò/ela* (npr. *Īvela*) i tip *ò/elja* (npr. *Īvelja*).

Korist od ove analize nije samo u tome što ćemo s novim spoznajama moći ispraviti tolike leksikografske pogreške u načinu oblikovanja i segmentnih i supra-segmentnih dijelova forme osobnih imena ovih završetaka. Korist je i u tome što ćemo svjesni strukture izvedenica ova dva tvorbeni tipa lakše suditi o tvorbenim vrijednostima prezimena i obiteljskih nadimaka koji nastaju od osobnih imena ove vrste izvedenosti, konverzijom: npr. *Máčela* (ime) > *Máčela* (prezime), sufiksacijom: npr. *Märelja* (ime) > *Märeljić* (prezime), ili desufiksacijom: npr. *Đukela* (ime) > *Đukelić* (prezime) > *Đukela* (prezime). Dodamo li svemu da se i osobni nadimci tvore na identičan način u drugom semantičkom polju te da se i prezimena i obiteljski nadimci izvode od osobnih nadimaka isto onako kao što se izvode od osobnih imena (npr. *Bäcelja*, *Bìgelić/i*, *Pùšelić*), onda možemo reći da je otvoren put prema standardizaciji vrlo velikog broja antroponima ovih završetaka u svih antroponomastičkih vrsta.

Riassunto

DUE TIPI SIMILI DI FORMAZIONE ANTROPONOMASTICA

Sugli esempi degli antroponimi, formati coi suffissi *-ela* e *-elja* l'autore dimostra che finora nella letteratura linguistica non esisteva una chiara consapevolezza sulla differenza tra il tipo *ò/ela* (p. e. *Bòžela* < *Bóžo*) e il tipo *ö/elja* (p. e. *Märelja* < *Máre*). Su questi tipi si formano i nomi personali maschili (p. e. *Đùrela*, *Ìvela*, *Jànkela*, *Jòvela*, *Jùrela*, *Sàvela*, *Šimela* ecc., cioè rispettivamente *Àntelja*, *Dràgelja*, *Ìvelja*, *Jànkelja*, *Jùrelja*, *Ràdelja* ecc.) come anche i nomi personali femminili (p. e. *Àntela*, *Jòkela*, *Màndela*, *Màšela*, *Pàvela*, *Vùkela* ecc.).

Secondo questi nomi personali si formano gli antroponimi degli altri tipi antroponomastici. Sono particolarmente numerosi i cognomi sia quelli concernenti le forme del nome personale con *-ela* e *-elja* (p. e. *Đùjela*, *Đùkela*, *Mätelja*, *Vicelja*), sia quelli che portano in base il nome delle stesse caratteristiche formative (p. e. *Àntelić*, *Ìvelić*, *Ràdeljić*, *Sàveljić*).

La differenza tra i due tipi non sta soltanto nel suffisso, ma anche nell'accento. Negli antroponimi di entrambi i tipi l'accento sta sulla prima sillaba ed è corte, ma negli antroponimi del tipo *ò/ela* dimostra l'intonazione ascendente, e nel tipo *ö/elja* quella discendente. Tra altri errori nella formazione degli antroponimi di questi due tipi, la letteratura lessicografica sbagliava soprattutto nella formazione della parte suprasegmentale della loro forma. Lo scopo di questo articolo è di correggere questi errori.